

**ФОРМУВАННЯ ХОРМЕЙСТЕРСЬКИХ НАВИЧОК МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРОВОГО КЛАСУ**

Анотація. На підставі узагальнення широкого спектра методичної літератури та емпіричного досвіду автор статті розглядає особливості вузівської диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Стаття окреслює коло актуальних для сьогодення проблем фахової підготовки студентської молоді у сфері музично-педагогічної діяльності, професійного спрямування спеціальних предметів у освітньому процесі мистецьких факультетів педагогічних університетів на основі посилення міждисциплінарних зв'язків, забезпечення професійного розвитку особистості студента, розкриття його індивідуальних можливостей, усвідомлення ціннісного ставлення до обраної професії. Хорова виконавська та педагогічна діяльність майбутнього педагога-музиканта посідає особливе місце в цілісному процесі виховання його музично-педагогічної культури, яка є засобом впливу на духовний світ учня, фундаментом, на якому формується педагогічна майстерність. У статті розглядаються особливості виконавської дисципліни: «Хоровий клас і практична робота з хором» у вихованні музично-педагогічної культури і хормейстерському навичок майбутніх керівників хорових колективів в загальноосвітніх школах та дитячих музичних школах.

Ключові слова: вчитель музичного мистецтва, формування хормейстерських навичок, сутність творчого колективу, диригент хору.

FORMATING HORMIESTERS 'CALCULATIONS OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC ART ON HORIZONTAL CLASSES

Annotation. On the basis of generalization of a wide spectrum of methodological literature and empirical experience, the author considers the features of the university conductor-choral training of the future teacher of musical art. The article outlines the range of current issues of professional training of students in the field of musical and pedagogical activity, professional direction of special subjects in the educational process of art faculties of pedagogical universities on the basis of strengthening interdisciplinary connections, ensuring the professional development of the student's personality, disclosing his individual abilities, awareness of the value attitude to the chosen profession. The

choral performance and pedagogical activity of the future teacher-musician occupies a special place in the integral process of cultivating his musical and pedagogical culture, which is a means of influencing the student's spiritual world, the foundation upon which pedagogical skill is formed. The article deals with the peculiarities of performing discipline: "Choir Class and Practical Work with the Choir" in the education of musical and pedagogical culture and choirmaster skills of future leaders of choir collectives in secondary schools and children's music schools.

Key words: *the master of the musical mystv, the choir of the choirmaster, the sunt of the creative collective, the dictum of the choir.*

Постановка проблеми. Сучасна школа висуває високі вимоги до професійної підготовки фахівців, вчителів музичного мистецтва, педагогів-хормейстерів у повній мірі володіють необхідними знаннями, вміннями і навичками виконавської та педагогічної майстерності, здатних виконувати будь-які художні та виховні завдання на професійному рівні.

Хорова виконавська та педагогічна діяльність майбутнього педагога-музиканта посідає особливе місце в цілісному процесі виховання його музично-педагогічної культури, яка є засобом впливу на духовний світ учня, фундаментом, на якому формується педагогічна майстерність.

Мета статті. Дана стаття має на меті розкрити актуальні питання підготовки студентів мистецьких факультетів педагогічних університетів до виконавської диригентсько-хорової діяльності на заняттях з хорового класу.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз наукової літератури з даної теми дозволяє стверджувати, що проблема аналізу музичних творів, зокрема хорових, перебуває у центрі уваги таких видатних педагогів - диригентів як К. Пігров, Г. Дмитревський, О. Єгоров, А. Лашенко, А. Мархлевський, П. Левандо тощо та зумовлює необхідність її подальшої розробки, адже вона залишається актуальною і нині.

Виклад основного матеріалу. Обов'язковим компонентом вузівського виховання музично-педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва, керівників шкільних хорових колективів, є диригентсько-хорова підготовка, здійснювана, перш за все, у процесі вивчення предметів диригентсько-хорового циклу, це: «Хорове диригування» та «Читання хорових партитур», - метою яких є формування у студентів системи основних знань, умінь і навичок професійного управління хоровим колективом; «Хоровий клас» і «Практикум роботи з хором», де студенти набувають практичні хормейстерські навички; «Хорознавство» - дисципліна, що дає теоретичні знання основ хорового мистецтва і методи роботи над вокально-хоровою технікою в хорі та ін.

Всі дисципліни тісно пов'язані між собою і формують у студентів цілісний погляд на педагогічну та вокально-хорову діяльність, дають методологічну, теоретичну, методичну та технологічну базу знань, умінь, навичок.

Методологічна диригентсько-хорова підготовка дає знання майбутнім учителям музичного мистецтва у сфері естетики, філософії, історії музики та хорового мистецтва. Методична диригентсько-хорова підготовка передбачає оволодіння знаннями особливостей хормейстерської роботи зі шкільними хоровими колективами на різних вікових етапах. Теоретична хорова підготовка передбачає засвоєння знань у царині теорії вокально-хорової роботи (цілі, завдання, принципи, зміст, методи і форми вокально-хорової роботи з дітьми), знання особливостей хормейстерської роботи, розуміння природи диригентського жесту як історично сформованої мови управління хоровим звучанням; знання методів, форм і засобів освоєння хорової партитури. Технологічна диригентсько-хорова підготовка формує у студентів вміння і навички в області вокально-хорової діяльності та педагогічної техніки (мовні, вміння професійної саморегуляції та ін.), педагогічні навички (комунікативні, дидактичні, організаційні, прогностичні, креативні тощо).

Синтетичний характер хорового мистецтва вимагає наявності в змісті навчання інтеграційних зв'язків педагогічних і спеціальних дисциплін, пов'язаних між собою спільною метою.

Педагогічна практика показує, що найбільш високі успіхи у вихованні та освіті майбутніх педагогів-хормейстерів як музикантів-виконавців і майбутніх керівників дитячих хорових колективів, досягаються в класі практичної дисципліни - «Хоровий клас», де робота особистості над собою здійснюється на тлі колективної діяльності, де існує педагогічна творча атмосфера, і на практиці формуються хормейстерські навички педагога-керівника.

Формування диригентсько-хорових навичок являє собою свідомий процес, при якому учні повинні активно співставляти з одного боку, мету та уявлення про правильні засоби хормейстерської діяльності і, з іншого боку, свої власні дії на практичних заняттях, та їх результати. Це дає можливість здійснювати самооцінку та активну регуляцію скоєних дій, а активність в свідомих процесах сприяє більш досконалому формуванню навичок. Успішному формуванню навичок сприяє також і відповідність методів навчання особливостям видів навичок, а також уміння їх перенести учнями у нові умови, тобто застосування їх у вирішенні різного роду теоретичних і практичних завдань [2]. Іншими словами, говорячи про умови успішного формування хормейстерських навичок, учні повинні закріпити навички з дисциплін диригентсько-хорового циклу, реалізувати на практиці, що в повній мірі здійснюється на

практичних заняттях з «Хорового класу» і під час проходження педагогічної практики.

Наявну, на хорових заняттях педагогічно-творчу атмосферу, можна охарактеризувати як спільна справа, інтереси, взаємоповага, товариська взаємовиручка в кращому сенсі слова, орієнтація всього колективу на високий коефіцієнт корисної прояви власної особистості в колективі, повна психологічна сумісність та інтеграція.

Видатний вчений і педагог В. О. Сухомлинський, називав колектив визначальною силою у формуванні особистості, який існує як безліч індивідуальностей і відзначав, що педагогічна ідея колективу є ґрунтом для зростання педагогічної майстерності кожного його члена [7] А.С. Макаренко так само був глибоко переконаний в тому, що спрямованість діяльності колективу і взаємини в ньому забезпечують мікроклімат, в якому розвивається, формується і реалізується особистість [4, 121]. Виховне значення колективного спілкування полягає в розширенні кругозору особистості, воно є умовою формування загального інтелекту людини, групової єдності хорового колективу.

Здатність до спілкування є одним з головних факторів таланту майбутнього хормейстера. І як будь-яка здатність вона піддається розвитку. У хоровій діяльності спілкування диригента з співаками в основному відбувається в умовах роботи над певними музичними творами. Дуже важливо, щоб керівник бачив і відчував кожного виконавця, відчував його емоційний стан і в будь-який момент був готовий йому допомогти. Працюючи над музичним текстом того чи іншого твору, керівник хору і співаки, спілкуючись, прагнуть достовірно передати його зміст і художній образ. Художній результат досягається в тому випадку, коли трактування образу стає плодом спільної творчості керівника і співаків хору. Студенти на практичних заняттях хорового класу вже пізнають, що управління музично-виконавським колективом значно відрізняється від системи керівництва будь-яким іншим соціальним співтовариством. І ці відмінності обумовлені в першу чергу специфікою самого творчого процесу. Адже будь-яке творче співтовариство складається з самостійних особистостей які володіють різними професійними знаннями і навичками, різними темпераментами і відмінними один від одного музично-художніми уявленнями. Диригент А.М. Пазовський, враховуючи всі ці обставини, охарактеризував музично-творчий колектив «як єдиний багатобарвний і багатозвучний інструмент, що складається з живих, індивідуально мислячих, які відчувають і творять музикантів - художників» [5,71].

Навчальний процес студента, учасника хорового колективу заповнений безліччю різноманітних навчальних дисциплін і хоровий клас лише один з них. І якщо на заняттях з загально педагогічних дисциплін та дисциплін музично-теоретичного циклу студенти залишаються сприймаючою стороною, то в хорі процес сприйняття і засвоєння поєднується з активною виконавською дією, тобто сприймаючи інформацію від керівника, хор шляхом швидкої переробки втілює її в колективному виконанні. Таким чином, учасники хорового колективу не тільки отримують знання, а й творчо, колективно відтворюють отриману інформацію. Вони переходять зі стану сприйняття і засвоєння знань, до стану активного творчого процесу, необхідного для хорового співу.

Велика роль педагога, керівника хорового колективу, спостерігаючи і аналізуючи його педагогічну та хормейстерську роботу в хоровому класі, студенти, майбутні керівники хорових колективів отримують уявлення та навички про свою майбутню хормейстерську роботу. Керівник повинен бути педагогом, музикантом, хормейстером, артистом, здатним захопити і повести за собою колектив, спрямувати творчу енергію колективу в потрібне русло, навчити учнів співочої майстерності [3]. І це досягається при дотриманні ряду певних умов, творчих прагнень всіх учасників творчого процесу. Це - єдність художніх критеріїв, близькість естетичних уявлень, приблизно рівний рівень інтелектуального розвитку, здатність до підпорядкування художньої волі керівника, довіри до його організаційних та виконавських дій. Педагог-керівник стає прикладом для своїх учнів та повинен пам'ятати, що часто предметом наслідування стають як його переваги, так і недоліки. Тому він повинен постійно перевіряти свої методичні установки, наполегливо і безупинно працювати над своєю загальною педагогічною культурою, рішуче і професійно виправляти допущені помилки, прислухатися до критики.

Як керівник і організатор творчого процесу педагог повинен керувати творчим колективом за допомогою комунікативних, вербальних і невербальних засобів спілкування. Невербальне спілкування, це особливий диригентський мову, основу якого складають жести і міміка. Ця мова відображає смислове (емоційне), зміст музики, дозволяє вирішувати певні художні завдання, висловити внутрішній світ диригента, служить завданням управління і регулювання процесу практичної реалізації музичних уявлень у хорі.

На репетиції хору керівник з метою допомогти учням осмислити логічну і емоційно-художню сторони твору може використовувати мову жестів, форму словесного коментаря, і показу своїх намірів голосом, або на інструменті. А в умовах концертного виконання диригент спілкується з колективом тільки засобами невербального спілкування та взаємодії з його творчими партнерами, за допомогою яких він передає хору свою виконавське відношення до музики. Процес невербального спілкування неможливий без «зворотного зв'язку» - диригент-хормейстер в своїй діяльності постійно орієнтований на отримання «відповіді» на своє звернення до хору, на внесення необхідних коректив в процесі виконання. Можна сказати, що основу взаємодії партнерів в хоровій діяльності становить обмін «висловлюваннями» - «відповідь» хору адресовану диригенту, а його реакція на дії хору є своєрідною відповіддю на попереднє висловлювання співаків. Кожна дія диригента є відповідною дією на

реакцію хору і направлено на вирішення завдань взаємодії з виконавцями, тому що здійснити творчі задуми він може тільки шляхом спілкування з колективом, в якому хор є повноправним партнером.

Управління студентським колективом вимагає від керівника та володіння особливими методами і прийомами впливу на свідомість, творчу волю, психічний стан учнів з обов'язковим включенням механізмів психолого-педагогічного та емоційного впливу на виконавців, а також з урахуванням особливостей сприйняття музичного твору [6]. Психологічний вплив на хор, диригент здійснює шляхом навіювання і зараження учнів своїм емоційно-психічним станом. Сприятливою умовою, яке підсилює навіювання педагога-хормейстера, є його статус керівника колективу, його авторитет, і функція лідера у взаємодії з хоровим колективом.

Для художнього втілення спільних творчих цілей педагог-хормейстер студентського хорового колективу повинен, перш за все, навчити майбутніх педагогів-музикантів елементарній техніці співу. І тут необхідно враховувати, що наприклад, хорові класи формуються зі студентів, що мають різний рівень довузівської підготовки. Більшість з них не мають професійних вокальних даних, і навичок співу в хорі. У цьому випадку, на початковому етапі вивчаються і закріплюються на практиці елементи вокальної техніки хору: види і типи співочого дихання, поняття атаки, регістрів, резонаторів. За допомогою спеціальних вокально-хорових вправ розвиваються функції артикуляційно-мовного і співочого апарату, виробляються навички ланцюгового дихання, співу в унісон, хоровий стрій, різні види і типи ансамблю. У період розучування того чи іншого музичного твору, керівник хору повинен занурити учнів у певну атмосферу, специфічне музично-звукове середовище.

Особливе значення в хормейстерській роботі набувають спеціальні вокальні вправи. Вони повинні містити в собі основні особливості вокально-хорової техніки, в доступній, наочній і стислій, для розуміння та засвоєння формі. Кожна вправа, розрахована на вироблення того чи іншого вокально-хорового технічного досвіду, перед виконанням детально розбирається і пояснюється керівником. Хор повинен знати і розуміти для чого використовується дана вправа. У виконанні вправ необхідно поєднувати сталість цілей і вимог, домагатися досконалого результату. Бажано використовувати простий і легко запам'ятовуваний матеріал. Після оволодіння елементарними вміннями та навичками хорової звучності, колектив отримує можливість вибору манери виконання, ведення звуку, технічних прийомів для втілення художнього задуму твору, що вивчається. У період розучування твору, який є найбільш трудомістким, можна дробити твір на дрібні епізоди, але під час детальної роботи не можна випускати з поля зору ціле.

Позитивним виховним чинником є і те, що в умовах колективного музикування, студенти знаходяться в постійному духовному, емоційно пофарбованому взаємодії, якість якого в чималому ступені впливає на плідність творчого колективу. Ця взаємодія має різні форми: форму безпосереднього міжособистісного контакту в репетиційній роботі і форму невербального «інтуїтивного» спілкування в процесі виконання музичного твору.

Особлива увага в діяльності студентського хорового колективу приділяється підбору виконавської репертуару, тому що, від цього залежить розвиток духовної культури майбутнього педагога-музиканта. Репертуар повинен бути високохудожнім і відповідати віковим можливостям студентів. При відборі репертуару необхідно враховувати принцип єдності виховання і навчання. Репертуар повинен бути актуальним, доступним і художньо різноманітним. Неприпустимо перевантаження програм складними за змістом і технічно важкими творами, не менш небезпечна інша крайність - недооцінка можливостей хору і заниження рівня складності програми. Репертуар змінюється і збагачується від року до року. При ускладненні репертуару керівник повинен вміло і гнучко використовувати вже набуті вміння, закріплювати виконавські навички, розширювати технічні прийоми. В програму входять поступово, більш складні за формою, за обсягом і за часом, емоційно насичені і різнохарактерні твори. При розробці художнього репертуару потрібно широко використовувати фольклорний матеріал, (регіонально-національний компонент), який сприяє вихованню у майбутнього вчителя музичного мистецтва знаходиться в ролі хорового співака, почуття толерантності, любові і поваги, як до своєї національної культури, так і до культури інших народів.

Хоровий спів - вид колективної творчості, тому вимагає виховання у студентів творчої дисципліни, яка можлива тільки в атмосфері співпраці та взаєморозуміння. Дисципліна потрібна для професійного та систематичного оволодіння мистецтвом музиканта і педагога. У хорової роботі можна виділити дисципліну зовнішню та внутрішню. Акуратність відвідування занять, зібраність під час репетицій - це елементи зовнішньої дисципліни. Внутрішня дисципліна - це зібраність уваги учасників хору, зосередженість і готовність виконувати художньо-творчі вимоги керівника хору, яка обумовлює єдність дій, і без якого не може існувати творчий колектив.

Висновки. Таким чином, з викладеного теоретичного матеріалу можна зробити висновок, що діяльність студентського хорового колективу і зміст виконавської дисципліни «Хоровий клас», специфікою якої є колективний творчий процес, сприяє формуванню хормейстерських навичок майбутніх вчителів музичного мистецтва, керівників хорових колективів. Це - організаторські навички, здатність до творчого та педагогічного спілкування, вміння створити творчу атмосферу в хорі, володіння психолого-педагогічними методами керівництва в колективі, вміння підбирати високохудожній та педагогічний репертуар, уміння створити творчу атмосферу і стиль

Розділ 4 Психолого – педагогічні засади впровадження сучасних інформаційних технологій і методик навчання студентської молоді у закладах вищої освіти

спілкування на репетиціях хору створюють сприятливі педагогічні умови для найбільш повноцінного розвитку та професійного вдосконалення особистості тощо.

Спільна колективна діяльність хорового класу розвиває комунікативну культуру, організаторські здібності, а також суспільно цінні почуття: товариства, дружби, взаємодопомоги і співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Андреев В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития /В.И.Андреев – Казан: Центр Инновационных технологий, 2000. – 608 с.
2. Belozerskaya G. O. Development of the creative person of the future teacher of music art on the choir disclaimer. / Belozerskaya G. O. Балканско научно обозрение: педагогически науки. Т. 3. № 1(3). - Пловдив: Печатница "Fast Print Books", 2019. С. 11-15. <https://balkan-sci-review.com/>
3. Казачков С.А. Дирижёр хора – артист и педагог /С.А.Казачков –Казань: КГК, 1998. - 308с.
4. Макаренко А.С. Системная организация эмоционального поведения /А.С.Макаренко – М.:Медицина, 1980. – 207 с.
5. Мархлевський А. Практичні основи роботи в хоровому класі /А. Мархлевський. –Київ: Музична Україна, 1986.-96с.
6. Пазовский А.М. Записки дирижёра / А.М.Пазовский – М.: Музыка,1966. – 562 с.
7. Петрушин Л.М. Музыкальная психология / Л.М.Петрушин – М.:Владос, 1997, - 383 с.
8. Пігров К. Керування хором / К.Пігров.-Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1962.-202с.